

"המאגד" הגדול

יום עיון על משנתו של הרב קוק - מנחם מאיר

1. עין אי"ה שבת ב', י"ב, ל"ב

מאי טעמא שקר מקרבן מיליה אמת מרחקן מיליה. שיקרא שכיח, קושטא לא שכיח. ההבדל שבין האמת והשקר הוא אותו ההבדל שבין השדרות התחתונות של היקום לשדרות העליונות שבו. הדומם אין חלק אחד מקושר לחבירו, גם אם יתקשר בו במקרה כל גרגיר שאפשר להפרידו מהאבן הגדולה הרי הוא עומד לעצמו, גם בעת אשר הוא מחובר ומצומד עמו, רק המקרה השכונני הוא המחברם יחד ולא יותר. כשאנו עולים כבר לממלכת הצומח הרינו מוצאים חיבור עצמי, היניקה והחיים האורגניים כבר הם מתחילים להראות את רישומם, שיטת חיים מקיפה מתחתית השרשים עד הצמרות העליונות. וכשאנו עולים אל החי או הדברים עוד הם יותר מאוגדים, אחדות מתגלה כבר בכל מהותו. ובשדרות החיים עצמם, בעלי החיים הנמוכים אינם כ"כ מרוכזים, וזנב הלטאה הוא מפרס גם בהנתק מהגויה, וכל אשר החיים מוסיפים להתעלות ככה הם יותר מרוכזים, והסוף והתוך והראש שלהם הנם מחוברים בחוברת עצומה, וזהו הסוד של השלימות העליונה שלהם. בעולם הרוח השקר הוא מפורז בכל מקום, כל מחשבה של שקר מצטיירת בפני עצמה בביטוייה, והולכת בפני עצמה בתכונתה התרמיתית, מה שאין כן האמת. האמת היא היסוד של החיים השלמים, החיים המקיפים את כל ומלאים את הכל, הנובעים מאור צור העולמים הכל יכול וכוללם יחד. ובשביל כך שקר מקרבן מיליה, אין שום צורך להקפה כללית לתכונתה ולמטרתה השקרית. להיפך, ההקפה היא מאבדת ומכלה אותה מן העולם. אמת מרחקן מיליה, רק ע"י ההופעה המאירה של ראשית תוך ואחרית, אל"ף בראש, מ"ם בתוך, תי"ו בסוף, מתגלה האמת. ובעולם המפורד, האפל, שכל כך מחשכים רבים מצויים בו, שיקרא שכיח, קושטא לא שכיח.

2. אדר היקר עמ' קמ"ב-קמ"ה, עקבי הצאן, עבודת אלקים

ואם יזדמן איזה דור או דורות שכל מושגייהם הכלליים נתעלו והתפתחו, ועל אותה החלקה של המושגים האלהיים לא שלחו המפתחים והעובדים יד, אז נשאר אותו הדור במצב שפל ואומלל, והביקיעים הדתיים מתרבים בו, פרץ על פני פרץ. ואין לו רפואה כי אם בעבודה שכלית מרובה בעומק הצד הפנימי שבתורה, מצד הזיקוק של חכמת אלהים שהיא אור העולם שבתוכה, עד שההתמדה הגדולה של העובדים החלוצים תשלים את המהלך הנחשל, אשר פגרו איזה דורות בהתרשלותם, עד שיתרוממו המושגים האלהיים, לעומת אותו הגובה של ההתפתחות השכלית והמודותית של התרבות הכללית, שעלה עליו הדור בכללותו, ובזה תהפך הקללה לברכה, כי הריחוק של

המושגים הבא מצד ההתפתחות הכללית בעולם יפנה דרך לבנינים שכליים רחבי ידים, שאף-על-פי שכבר היו גלויים לגדולי הרוח שבדורות עולמים, שהרי הרוח הכללי של השכלת היחידים הקדמונים עומד לנס לעד, למרות כל ההתגליות הפרטיות שנתחדשו "אלה הדברים עשיתם, כבר עשיתם לר' עקיבא וחבריו" מכל מקום ההכרה לבאר ולהשפיל את הדברים הנעלים, עד אותה המדה של הענינים הרגילים, אותו ההכרה עצמו עושה אותם לקנין הכלל כלו, ועל-ידי-זה מתרומם העם בכללותו, למדרגה עליונה ונשאה. על-כן מאותו העז של "ימים רבים לישראל ללא אלהי אמת" יצא מתוק - של "כל בניך למודי ד' ורב שלום בניך".

על-כן אין לשער כמה גדולה היא החובה עכשו על גדולי תלמידי-חכמים, וכל מי שיש לו כשרון ונטיה לדברים רוחנים ונשגבים, לקבע עיקר הלמוד והעיון במרומי החכמה האלהית, שהיא כוללת האגדה בכללה, כאשר צוחו על זה מעולם אנשי הסגולה שבכל הדורות, מבעלי העיון בקבלה, חסידות, פילוסופיה, מחקר, מוסר, לצדדיהם השונים והמסתעפים. כל הניגודים שנפגשו במחנות הללו, ומכולם על המתיחדים בדברים מעשיים לבד, לא באו כי-אם מאותה הנטיה הקיצונית שנוולדה בכל מפלגה לחשוב שהעולם איננו צריך לקיומו כי אם לה לבדה. ורק יחידי יחידים הסתגלו יפה אל ההשקפה הרחבה והאמיתית, שלא די שהעולם כולו אי אפשר לו לעמוד כי אם על ידי ההתרחבות הגדולה של כל סעיפי הדעה וההרגשה, אלא שגם חלק אחד אי-אפשר שיהיה מובן כל צרכו כי-אם על-ידי שיתוף כל הצדדים השונים והנראים רחוקים ממנו, ורק בזה יוכן כסא לממלכת הדעות, "גדולה דעה שנתנה בין שתי אותיות".

"משען לחם אלו הלכות, ומשען מים אלו אגדות". העם צמא הוא מאד למים. יסודות ההלכות הנם ג"כ אגדות. האגדה הגדולה והאדירה, היא כוללת רזי תורה וכל מחקר נשגב וקדוש, שרק מי שמשים בה למוד של קביעות, מדי יום ביומו, יזכה לבא שעריה, ויבא גם עד אותה המדה להיות דולה ומשקה לאחרים, לכל דור ודור כפי צרכיו. כח החיים והתחלפות החומרים לדרכי הגדול והצמיחה, להעמיד הגופים והכחות התלויים בהם על מכונם, בא תמיד רק ממצב הלח, ועל-ידי מצב הלח; המצב היבש הוא האוצר בקרבו את החומר המוכן למעשה, אבל רק המצב הלח יגיעהו לתעודתו, על ידי הפעולות החימיות והשפעת החיים. האגדה המאגדת את הפעולות, ההרגשים והמושכלות, את הפרט והכלל, היא תחלק שלל, היא 'תתן לכל חלק מחלקי האומה לכל דור ודור את מחסוריו מאוצר הכלל - אוצר החיים, ששם הוא חביון עז ההלכה וההגדה גם יחד. "הדעה הבהירה והרגש הבריא והער" ביחש לדעת האלהים, הם יכולים להחיות גם עצמות יבשות.

ימים רבים נעזבה האגדה, בצדה העליון, מהמון העם - מאפס יכולת לזה, ומרבים מגדולי כשרון - מסבות של הסכמות של חולשה, שלא יכלו לעקור כל גדולי הדורות שנלחמו כנגדם. עד שבא עכשו הכח היותר נמרץ הוא ההכרה, שהוא מפתח את כל האזיקים, רק הוא יעורר את הרוח, רק הוא יאזר גבורה בלבבות נחשלים "ולבב נמהרים יבין לדעת ולשון עלגים תמהר לדבר צחות". הרעב גדול בארץ, "לא רעב ללחם, ולא צמא למים, כי אם לשמע את דברי ד', ונעו מים עד ים ומצפון ועד מזרח ישוטטו לבקש את דבר ד' ולא ימצאו. ביום ההוא תתעלפנה הבתולות היפות והבחורים בצמא". העילוף איננו בא מצד הרעב; ההרגשה באה שאמנם רעב יש, אמנם חסר מזון מבריא ומעודד מורגש בדברים היבשים שהם עיקר הבנין המוחשי, התלמוד המעשי והקיום, בצירוף אותו הרגש הטוב והנעים של כניעת הלב, של תמימות הרוח ושחות הנפש, שהוא מעטר את האדם כשימצא בו כפי אותה המדה הנדרשת לו לעומת שארי רגשותיו ותכונותיו, "כקב חומטין בכור של חיטים שבעליה". אבל "לא ימצאו", כי אין המקור של הרעב עומד ברעב עצמו כי-אם בצמאון בני ובנות הדור הצעיר, הם מעולפי צמא, - משען מים חסר להם, להחיות את הרגש והדעה, שהתעורר בקרבם לתחיה, ממקור החיים.

ודבר זה אי אפשר שיתמלא כי אם על ידי פתיחת מעין האגדה בהרחבה גדולה, ודוקא על-ידי תלמידי-חכמים גדולים וקדושים, שקנו את התורה, היראה והדבקות האלהית, בלח עצמותם, ובדם-התמצית של לבבם. דוקא הם ראויים הם להורות ולהודיע, שאין הלמוד של מה ששיך למחשבה ורגש דבר עראי וטפל, גם לא דבר של רשות או איסור, וקל-וחומר שאיננו דבר של אבוד זמן ומעין בטלה, כי-אם עיקר יסוד החיים, עיקר מעין הישועה. השאלות הרוחניות הגדולות, שהיו נפתרות רק לגדולים ומצוינים, מחויבות הן להפתר עכשו, בהדרגות שונות, לכלל העם. ולהוריד דברים נשאים ונשגבים ממרום עזם, עד עמק הדיוטא הרגילה ההמונית, - צריך לזה עושר רוח גדול ואדיר, ועסקנות קבועה ומורגלת, שרק אז תתרחב הדעה, ותתברר השפה, עד כדי להביע הדברים היותר עמוקים בסגנון קל ופופולרי להשיב נפשות צמאות.

3. אגרות הראי"ה א' עמ' קצ"ב-קצ"ג; אגרת קמ"ט

בעצם הישיבה, כבר אמרתי במכתבי הקודם, שכל מגמתי היא שבה יהי' מקום רק לתורה, אבל לתורה במובן הרחב והמקיף שלה, הכולל את כל חלקיה, בין מצדה המעשי, בין מצדה העיוני והרוחני. וע"ז כנראה אין כ"ג מסכים, ומה שאני קורא גופי תורה, ועורג להכניסם בסדר הלימוד הקבוע, כפי הנראה שקורא אותם כ"ג "דברי חקירות ישנות שאינם לא מעלים ולא מורידים בימינו

אלה". ובוזה הנני מוצא את עצמי מחוייב לברר מעט את דברי, למען נתיצב, כאשר אקוה, גם בנקודה עיקרית זאת על מצב אחד. כשאני אומר, שהננו צריכים ללמוד גם את הצד הרוחני שבתורה בדרך תלמוד קבוע, ושבזה תלויה היא ישועת הדור, אינני חושב כלל לצמצם את מגמתו על איזה ספרים מיוחדים, לא אחרונים ולא ראשונים. אין כונתי ללמוד את "האמונות והדעות" לרס"ג, את המו"נ והכוזרי ודומיהם, כשהם לעצמם, כדי ללמוד את הדעות שבהם, למען שנקח מהם זיין ללחום מלחמתנו. ידעתי גם אני רוב הענינים שבספרים היקרים הללו שעבר זמנם, הרבה מהם באמת נתבטלו מפני שנתבטלו יסודותיהם הפילוסופיות, וחלק גדול מהם, אע"פ שבאמת ראויים הם ללמוד וללמד, מפני שהם רעיונות נצחיים שאינם יכולים להתבטל מפני כל תמורה מדעית שבעולם, דף 193 אבל העולם נעתק מכל המרחב העיוני הזה מפני שעזב את כל המחשבות הרוחניות, ויבחר לו את חכמת החיים והמעשה תחתם. אמת הדבר, שהחסרון של השמן הרוחני שבמחשבותיו מעיק עליו הרבה, ומאבד את כל החן והעדן של חוג החיים, אשר על כן ברור הוא שסופו לשוב ולחפש בנרות את האוצר הרוחני אשר זנח, בהחפזו לתפש בידו את חומר החיים, אבל דבר זה הוא חזיון שרק יחידי סגולה יראו אותו, ולא נובל עדיין לצאת עמו בפומבי אל שוק החיים. ע"כ אינני מדבר בשביל טנדנציה מעשית, כ"א בשביל חובת תלמוד תורה במובנה הגבוה, שסוף הכבוד לבא, ובוזה אינני מוציא מן הכלל שום צד, מכל הצדדים שנמצאו אתנו באוצר הרוחני שבתורה, בתורה שבכתב ובתורה שבע"פ, מן הראשונים ומן האחרונים, בין מן הפילוסופים, בין מן המחקרים, בין מהמקובלים, בין מבעלי האגדה והדרוש, בין מבעלי המוסר והעבודה. כולם יחד הם לנו מקצע גדול בתורה, שחובת ת"ח בזמננו גדולה היא לדעת אותם. כמוכן נכנסים גם בכלל זה כל צדדי החקירה של המדע ההיסטורי לכל צדדיו, שספרי כתר"ה המה בימינו הראשים שלהם. וכשם שהעושר של ההלכה משתלם הוא ע"י ידיעת כל השיטות כולן, בין שהן מוסכמות להלכה ובין שהן דחויית, מפני שרובי הידיעה והכרת הגוונים המרובים והשונים מחכים את הלומד להיות עושה את עצמו, שיעשה בעצמו אדם מקורי היודע לזרות ולהבר, להכריע ולחדש, – כמו-כן העושר האגדי, לא במובנו השטחי, כמו שעשו חכמי אשכנז, וכשם שנוהגים בעלי הסימינארים, כ"א במובנו העמוק והפנימי, הנקנה ע"י יגיעה ותלמוד קבוע, המחובר עם קדושה ויראת שמים טהורה של עוסקים בתורה לשמה, הוא מכשיר את האדם להיות בעצמו איש חי חיים רוחניים וקדושים, באופן שיהי יכול לחדש מעצמו דרכים רבים ונשגבים, להאיר באורה של תורה, בכל הצדדים שהדור צריך להם בימינו, ממש כאותם הענינים והפעולות שעשו הגדולים הקדמונים וחשובי האחרונים בזמניהם. אין אנחנו יכולים להעלים עין מכל הצעקה המרה,

שצווחו גדולי העולם, בין המקובלים, בין הפילוסופים, בין בעלי המוסר והעבודה, על העויבה הרוחנית, שיסוד הקובלנא הננו מוצאים בתורה, נבניאיים ובכתובים, ובדחז"ל כולם. דעת אלהים, אהבתו ויראת הרוממות, הבאה מתוך הכרה וידיעה המשובצת ברגשות חיים ומלאים המתחדשים לבקרים, הוא היסוד הפנימי, לכל העולם כולו, לכל החיים, לכל המטרות של כל התורה והמצות, של כל התלמוד וההלכה, אשר אם הוא כאן הכל כאן.

4. אגרות הראי"ה א' עמ' רל"א-רל"ג; אגרת תר"ב

וכי נעלם מכבודו, שכל גדולי הקבלה פה אחד צועקים ככרוכיה, שכ"ז שמסלקים מאורייתא את רזיה, ואינם עוסקים בסודותיה, מחריבים את העולם. אלו מים מני ים ונהר יחרב ויבש, אינון דמסלקן רזא וחוכמתא מאורייתא ומשוין לאורייתא יבשה, הוא מאמר מפורסם בתקו"ז. והגר"א בסי' רמ"ו סקי"ח בביאוריו השיג על רמ"א על דעתו בפירוש פרדס, שהיא כדעת הרמב"ם הפילוסופיא האלהית והטבעית, אלא שבאמת היא פנימיות התורה המקובלת, וכ' ע"ז איך אמר אבל לא בשאר חכמות, שסיים שאין ללמוד אותן כ"א באקראי, הרי עיקר קיבול שכר אין לך יותר מזה, שהוא "דבר גדול". הרי שפשוט הוא, שמי שכבר מוכן עכ"פ, ע"י מילוי כרסו בבשר ויין, הרי הוא קרוא לשום לימוד קבע ולא ארעי בפנימיותה של תורה. ומוכן שהקביעות חייבת להיות, בבינה ובעומק בחריפות ובבקיאות, כדרך גדולת הלימוד שבהלכה ללומדים המובהקים, כ"ח וחד לפום חורפיה. ... ואנחנו רואים, שבדורות שהיו טובים מאלה, קרא הרח"ו בהקדמת ספר עץ חיים את הקריאה הגדולה נגד יבשות התורה, ע"י המתגדרים רק בנגלות לבד, והתנצל על הקריאה בשם "שפחה" ו"קליפין" אל המשנה, מפני שעסק המשנה כפי פשטו אין ספק שהוא לבושיין וקליפין חצונים בתכלית אצל סודות התורה הנגנזים ונרמזים בפנימיותה.

5. אורות עמ' ע'-ע"א, אורות התחיה י"ח

שלשה כחות מתאבקים כעת במחנינו, המלחמה ביניהם נכרת היא ביותר בארץ ישראל, אבל פעולתם היא פעולה נמשכת מחיי האומה בכלל, ושרשיהם קבועים הם בתוך ההכרה החודרת במרחבי רוח האדם. אומללים נהיה אם את שלשת הכחות הללו, – שהם מוכרחים להאחד אצלנו, לסייע כ"א את חברו ולשכללו, שייבצר כל אחד מהם את הקצוניות שחברו יוכל להביא בצורה מקולקלת, כשלא יסויג דרכו, – נניח בפזורם, במרידתם זה על זה, ובהחלקם כל אחד למחנה מיוחד, העומדת כצר למחנה השניה, הקודש, האומה, האנושיות, – אלה הם שלשת התביעות

העקריות, שהחיים כולם, שלנו ושל כל אדם, באיזו צורה שהיא, מורכבים מהם. איך שהן מניותיה של ההרכבה הזאת, אם חלק אחד מאלה תופס מקום פחות או יותר עקרי, אצל איזה יחיד או אצל איזה צבור, אבל לא נמצא ולא נוכל למצוא שום צורה קבועה של חיים אנושיים, שלא תהיה מורכבת משלשתם. ההתמזגות הדרושה של שלשה התביעות הגדולות הללו מוכרחת היא לבא בכל קבוצה, שיש לה תקוה של חיים עתידיים, וכשאנו סוקרים בחיינו ורואים אנו, שהכחות הללו, למרות תעודת התמזגותם, הולכים הם ונפרדים, הננו נקראים לבוא להצלה. ...

שלשת הסיעות היותר רשמיות בחיי האומה אצלנו: האחת האורתודוקסית, כמו שרגילים לקראתה, הנושאת את דגל הקודש, טוענת באמץ, בקנאה ובמרידות, בעד התורה והמצוה, האמונה וכל קודש בישראל: השניה היא הלאומית החדשה, הלוחמת בעד כל דבר שהנטיה הלאומית שואפת אליו, שכוללת בקרבה הרבה מהטבעיות הטהורה של נטית אומה, החפצה לחדש את חיייה הלאומיים, אחרי שהיו זמן רב עלומים בקרבה מתגרת ידה של הגלות המרה, והרבה ממה שהיא חפצה להכיר לטובה את אשר קלטה מרושם רוחם של עמים אחרים, באותה המדה שהיא מכרת שהיא טובה ונאותה גם לה; השלישית היא הליברלית, שהיתה נושאת את דגל ההשכלה בעבר לא רחוק ועדיין ידה תקיפה בחוגים רחבים, היא אינה מתכנסת בחטיבה הלאומית ודורשת את התוכן האנושי הכללי של ההשכלה, התרבות והמוסר ועוד. הדבר מובן, שבמצב בריא יש צורך בשלשת הכחות האלה גם יחד, ותמיד צריכים אנו לשאוף לבוא לידי המצב הבריא הזה, אשר שלשת הכחות הללו יחד יהיו שולטים בנו בכל מלואם וטובם, במצב הרמוני מתוקן שאין בו לא חסר ולא יתר, כי הקודש, האומה והאדם, יתדבקו יחד באהבה אצילית ומעשית, ויחד יתועדו היחידים וגם הסיעות, שכל אחד מהם מוצא את כשרונותיו יותר מסוגלים לחלק אחד משלשת החלקים הללו, בידידות הראויה, להכיר בעין יפה כל אחד את התפקיד החיובי של חברו.

6. שמונה קבצים ג', רל"ג

קשה לי מאד לעסוק בעניני הלכה לבד, וכן בעניני אגדה לבד, בעניני נגלה לבד ובעניני נסתר לבד. כמו כן קשה לי לנסות ברעיון בדרך אמונה פשוטה לבד, או בדרך מחקר והגיון לבד, וכן בתכונת ההתבודדות לבד, ובתכונת הרעות והחברותיות לבד כי כל הזרמים שולטים בו, האמונה והחקירה, הלאומיות והמוסר, החלכה וההגדה, הנגלה והנסתר, הבקורת והשירה את הכל אני מוכרה לספוג, ומתוך האהדות של המרומים העליונים, אני הולך וצועד לדבקה בד' באמת, ולהעלות את אור קודש של כנסת ישראל, ברעיון ובמעשה, למקור חייה.